

KNNV Zoetermeer

zoetermeer@knnv.nl
www.knnv.nl/zoetermeer

Kwartaalbericht Nr.72

April 2011

INHOUD

1 VAN DE REDACTIE	3
2 VERSLAG ALGEMENE LEDENVERGADERING KNNV AFD. ZOETERMEER	3
3 HET JAAR VAN DE VLEERMUIZEN	5
BERICHTEN UIT DE PLANTENWERK GROEP	6
4 START PLANTENSEIZOEN 2011	6
5 EEN ZOETERMEERSE FLORA OP BASIS VAN BLADVORM EN BLOEMKLEUR.....	7
6 BOMEN EN BOSSEN	10
GEZIEN IN ZOETERMEER.....	14
7 TERUGBLIK OP EEN GOED VOGELJAAR 2010	14
8 UIT HET VOGELDAGBOEK VAN ADRI DE GROOT.....	15
9 VAN HET WEBLOG VAN ARNO VAN BERGE HENEGOUWEN	18
10 TERUGKEER VAN DE ZWALUWEN	21
11 DE ZOETERMEERSE BIODIVERSITEIT IN BEELD GEBRACHT	23
BUITEN DE VERENIGING	24
12 LANDELIJKE VLINDERDAG 2011	24
13 NOORDNATUURNIEUWS, VOORJAAR 2011	26
14 NATUUR- EN MILIEUAGENDA	27
NAMEN	28
IK WIL OOK LID WORDEN	28
INDEX	29

Ook in Zoetermeer schrijft de natuur geschiedenis.

Zij zoekt haar journalisten, want zij bestaat slechts bij de gratie van wie haar ziet.

Doe 1x per 2 à 3 weken 2 uurtjes mee met de plantenwerkgroep.

Goeie sfeer, boeiend, leerzaam, nuttig.

Informatie:

Joke de Ridder tel. 079-3616973

Zie het programma voor dit jaar op blz.7

Film: Zoetermeer, een stad vol leven, biodiversiteit van een groeikern

Halverwege de jaren '60 van de vorige eeuw werd Zoetermeer groeikern en groeide in 50 jaar tijd uit van een dorp van 9000 naar een stad van 120.000 inwoners. In mooie en sfeervolle beelden laat de DVD zien dat het groen onlosmakelijk deel uitmaakt van deze nieuwe stad. Dat levert een gezonde, groene leefomgeving en een reeks sterk van elkaar verschillende parken op met als gevolg een verrassende hoeveelheid plant- en diersoorten. Met het voltooiën van de wijk Oosterheem komt het eind van die groei in zicht. Voor de KNNV-afdeling Zoetermeer was dat de reden om deze DVD te laten maken. Het doel is de kijker uit te dagen om die soortenrijkdom zelf te gaan ontdekken.

Fig. 1 Hoes DVD

Bestellen van de DVD kan als volgt:

Maak € 10 (leden € 8) over op postrekeningnr. 794368 t.n.v. A. Janssen te Zoetermeer onder vermelding van uw adres en telefoonnummer.

1 Van de redactie

Inmiddels is de lente in volle hevigheid losgebarsten. Het geluid van de kettingzagen is verstomd en de vogels hebben hun vaste verblijfplaatsen en zangposten weer ingenomen.

Gedurende het eerste kwartaal is er door verenigingen als IVN, KNNV en VWZ traditiegetrouw weer van alles uit de kast gehaald en geprogrammeerd om mensen naar buiten te lokken om van de natuur te genieten. Gedurende de winterperiode heeft de gemeente veel groen laten uitdunnen wat de nodige opschudding onder bezorgde natuurliefhebbers heeft veroorzaakt. Met name deze winter waren de ingrepen ongekend en de kritiek daarop navenant.

Zoetermeer is blijkbaar in een fase beland waarin de resultaten van de jarenlange bezuinigingen op groenbeheer in de parken in combinatie met de publieke weerstand tegen de kettingzaag pijnlijk zichtbaar zijn geworden. Kettingzagen maken bij veel mensen emoties los die te maken hebben met de tv-beelden die we kennen van het kappen van tropisch regenwoud.

Maar het niet op tijd weghalen van het in de jaren '70 en '80 van de vorige eeuw te veel geplant, snelgroeiend inheems groen leidt tot stakenbos en/of "holle" beplanting met gevaarlijk veel dood hout. Zelfs de uiterst vriendelijke aartsvader der veldbiologie in Nederland, dr. Jacques P Thijssen sprak in zijn tijd bij een stakenbos al over de "ondankbare fase".

Een gevolg van het te late dunnen of snoeien is, dat wat blijft staan vaak nauwelijks de moeite waard is om te blijven staan. Vaak gaan deze misvormde overblijfselen bij de eerste de beste herfststorm alsnog tegen de vlakte. Deze werkwijze is nauwelijks nog te verkopen als "groenbeheer". Het resultaat doet veeleer denken aan de gevolgen van een locale wervelstorm! Dit alles is slecht voor de beleving van het betreffende park en voor de natuur. In feite is de natuurlijke ontwikkeling weer bijna helemaal terug bij af. Een zorgvuldig beheerd stuk (park)bos daarentegen kent lichte en donkere plekken, een kruid-, struik- en boomlaag en geeft ruimte aan een grote diversiteit aan soorten. Verder is er veel staand dood hout met natuurlijke holtes voor vogels en vleermuizen. Het liggend dood hout is begroeid met varens en paddenstoelen en de strooisellaag krioelt van het leven. Ook in onze regionen is grote behoefte aan bos dat ruimte biedt aan biodiversiteit en geschikt is voor natuurbeleving. Niet voor niets hebben de Verenigde Naties 2011 uitgeroepen tot "Jaar van het bos". Ook uw KNNV-afdeling wil dit jaar extra aandacht vragen voor bosontwikkeling en heeft daarom voorgesteld om voor de jaarlijkse voorjaarslezing Piet Bremer uit te nodigen om naar Zoetermeer te komen. De lezinghouder promoveerde in 2007 aan de Wageningen Universiteit op een proefschrift over de ontwikkelingen in jonge polderbossen met name wat betreft de varens. Uiteraard doen we verslag in het eerstkomend kwartaalbericht.

Ook de gemeente kan een bijdrage leveren aan de totstandkoming van bos waar meer ruimte is voor biodiversiteit. Daarvoor zou er veel frequenter (steeds met kleine ingrepen) gedund/gesnoeid moeten worden in onze parkbossen. Het grote voordeel van die werkwijze is dat de beperkte hoeveelheid snoeihout gewoon in het bos achter kan blijven. Het veel schade veroorzakende afvoeren van stammen en/of versnipperen van hout kan dan achterwege blijven. Hier ligt een mooie taak voor de lokale natuurverenigingen om de gemeente en haar inwoners daar op te wijzen. Dus niet steeds pleiten voor minder, maar juist voor frequenter snoeien/dunnen, maar dan wel in lijn met de gedragscode FF-wet, op basis van kleine ingrepen en de juiste keuzes. Met name struiken in de stad zijn voor de stedelijke natuur van gigantisch belang. Omdat wij mensen struiken ooit in verband hebben gebracht met sociale (on)veiligheid hebben zij het erg moeilijk gekregen. Laten we dan de struikrovers stoppen en uitleggen dat er niets mis is met struiken, mits ze op de goede plekken staan!

2 Verslag Algemene Ledenvergadering KNNV afd. Zoetermeer

Lodewijk van Duuren

Datum: 22 februari 2011

Plaats: Leiwater 1, Zoetermeer

Aanvang: 20.00 uur

Aanwezig: Henk Lubberding, Annet de Jong, Wim de Liefde, Wouter Balster, Fred Jansen, Tilly Kester, Hans Bieze, Joke de Ridder, Johan Vos en Lodewijk van Duuren (notulist)

1. Opening en vaststelling agenda

2. Voorstellen nieuw bestuur

Het nieuwe bestuur in de personen van Henk, Fred, Tilly, Hans en Lodewijk stellen zich voor.

3. Overige mededelingen

- De voorzitter zal overleg hebben met Arjan Wardenier, voorzitter IVN en Winfried van Meerendonk, voorzitter vogelwerkgroep en mogelijke samenwerking bespreken.
- Fred Jansen helpt bij het vernieuwen van de wandelroutes in het Westerpark.
- De secretaris van KNNV Zoetermeer heeft nu een KNNV e-mailadres: secretaris@knnv.zoetermeer.nl
- Mensen die zowel van Taeke als van de landelijke KNNV berichten per e-mail ontvangen, kunnen Taeke mailen als ze deze niet dubbel willen ontvangen.
- Anke Smits kan als donateur het kwartaalbericht blijven ontvangen, er zal aan donateurs een bedrag ter dekking van de kosten van ons blad gevraagd worden.
- Nieuwe leden ontvangen alle nummers van een lopend jaargang.

4. Ingekomen stukken

Er zijn geen ingekomen stukken

5. Verslag bestuursvergadering van 16 november 2010

Ter kennisgeving aangenomen

6. Kascommissie 2011

Joke de Ridder en Wouter Balster vormen de kascontrolecommissie 2011

7. Verslag penningmeester en begroting 2011

De penningmeester geeft een toelichting op de financiën. Na goedkeuring door de kascontrolecommissie is de begroting voor 2011, zoals die in kwartaalbericht nr. 71 is afgedrukt door de vergadering akkoord bevonden. De huidige stand van de financiën geeft geen aanleiding dit jaar de contributie te verhogen.

8. Vertegenwoordiging landelijk bestuur KNNV en gemeentelijk overleg

Henk Lubberding zal ons vertegenwoordigen bij de algemene ledenvergadering van de KNNV op 16 april 2011 die dit jaar bij Naturalis in Leiden wordt gehouden. Ook blijft hij deelnemen aan het gemeentelijk overleg. Hij neemt ook contact op met Geert van Poelgeest over de gewestelijke vergaderingen.

9. Werkgroepen Zoetermeer

De plantenwerkgroep start het seizoen met een bijeenkomst op donderdag 24 maart, 20.00 uur te Diabaas 1. Joke de Ridder benadert de afd. Gouda voor een cursus planten determineren.

Johan Vos onderzoekt de mogelijkheden om te komen tot een libellenwerkgroep of -netwerk.

10. Website KNNV afd. Zoetermeer

De nieuwe opzet van de KNNV-website betekent voor de website van de afdeling Zoetermeer een inperking van de mogelijkheden. We zullen daarom zo lang mogelijk de bestaande website aanhouden. Inmiddels is er een schrijven gekomen van het landelijk bestuur, dat er op neerkomt dat we extra moeten betalen als we niet over gaan naar de nieuwe website. Het bestuur van de KNNV-Zoetermeer beraadt zich nog over alternatieven).

11. Activiteiten in 2011

- Start plantenwerkgroep 24 maart 2011 (zie boven).
- Op 31 maart a.s. organiseert de KNNV-afd Zoetermeer, samen met het IVN en de Vogelwerkgroep traditiegetrouw weer een voorjaarslezing op het stadhuis over een actueel thema. Vanwege het Jaar van het Bos hebben we Piet Bremer uitgenodigd om te komen spreken over "bijzondere ontwikkelingen van de flora en vegetatie in jonge bossen in Flevoland en andere kleigebieden". Geopperd werd om ook "Groei en Bloei" uit te nodigen om deel te nemen. De gemeente zal ook dit jaar weer voor ondersteuning zorgen.
- Ook vanwege het Jaar van het Bos is op 29 mei een bomenwandeling in het oude dorp gepland. Start 14.00 uur bij het monument in het Wilhelminapark. Lodewijk leidt de excursie en krijgt bij de voorbereiding ondersteuning van Johan Vos.

En verder dit jaar aandacht voor nachtvlinders en vleermuizen

- De Nationale Nacht van de vleermuis vindt op vrijdag/zaterdag, 26/27 augustus 2011 plaats. Nadere informatie volgt.
- De Nationale Nachtvinder Nacht vindt dit jaar op 2 september 2011 plaats. Johan zal Jeroen Voogd weer vragen om een laken met lampen op een geschikte plek neer te zetten.

- Op 9 september 2011 vindt vanwege het Europese jaar van de vleermuizen een nationale studiedag in Zoetermeer plaats. Nadere informatie volgt.

12. Ledenwerving

We gebruiken de activiteiten om nieuwe leden voor de KNNV-afd Zoetermeer te werven. De reeds bestaande folder zal geactualiseerd worden.

13. Rondvraag

Wim de Liefde zal er voor zorgen dat de gegevens van KNNV Zoetermeer in de database van waarneming.nl komen. De gegevens (17.000 waarnemingen) zal hij merken met KNNV Zoetermeer als waarnemer.

Uitnodigingen voor activiteiten zullen zo veel als mogelijk via e-mail worden verzonden. Tilly stuurt de teksten van de uitnodigingen naar Henk die de uitnodigen per e/mail en post doorstuurt.

14. Sluiting

3 Het jaar van de Vleermuizen

Henk Lubberding

De landelijke campagne

Vleermuizen hebben het moeilijk. De helft van de 21 Nederlandse soorten staat onder grote druk. Reden genoeg dus om in het Jaar van de Vleermuizen extra aandacht te schenken aan deze insectenjagers.

Gedurende de afgelopen decennia leidden giftige houtconserveringsmiddelen, het gebruik van pesticiden in de landbouw en veranderingen in het landschap tot een sterke achteruitgang van deze soortgroep. De landelijke campagne die gestart is op 27 maart jl. heeft als doel mensen te laten zien hoe ze de vleermuizen bij hun in de buurt kunnen helpen.

Mensen en vleermuizen leven dicht bij elkaar, soms bewonen ze zelfs hetzelfde gebouw, maar zijn ze zich dat niet bewust.

En het hoeft allemaal niet zo ingewikkeld te zijn. Met eenvoudige middelen kunnen de vleermuizen al geholpen worden. Zo kunnen tuinen en balkons aantrekkelijker gemaakt worden door er geurende planten in te zetten die nachtvlinders aantrekken. Ook windsingels en opgaande struiken zorgen voor beschutte plekken waar de vleermuizen op insecten kunnen jagen. Een vleermuis vangt gemiddeld zo'n 3000 muggen per nacht!

Een groot actueel probleem is het isoleren van woningen door de spouwen vol te spuiten met isolatiemateriaal. Als men zich niet bewust is van het feit dat de spouwen bewoond worden verdrinken de dieren in het veelal vloeibare isolatiemateriaal. Voor dit probleem zijn gelukkig allerlei oplossingen bedacht. Zo kan er bijvoorbeeld in de spouw een speciale ruimte voor vleermuizen gemaakt worden. Een ander probleem vormen de snelwegen die alsmaar breder worden. Voor grondgebonden zoogdieren worden tegenwoordig veel wildpassages aangelegd maar die zijn vrijwel altijd ongeschikt voor vleermuizen. Het hoger en breder maken van bestaande duikers zou helpen, maar ook het beplanten van middenbermen met bomenrijen zoals dat in Duitsland vaak gebeurt, helpt.

En dan natuurlijk het probleem van de lichtvervuiling. Er zijn mogelijkheden om slimmere verlichting te gebruiken, bijvoorbeeld die alleen gaat branden als iemand langs komt. Ook de kleur van het licht kan aangepast worden in een voor vleermuizen gunstige richting. Zo heeft recent onderzoek aangetoond dat het vleermuizenoog het minst gevoelig is voor oranje. Het effect van de groen-blauwe verlichting (zonder uitstraling) zoals die vorig jaar langs het fietspad van de Aziëweg is geplaatst zou echter ook gunstig zijn voor vleermuizen.

Blijkbaar is het een combinatie van factoren die ervoor zorgt of een verlichting vleermuisvriendelijk is.

De Zoetermeerse situatie

Met het stadsdekkende vleermuizenonderzoek waarvan de resultaten vorig jaar zijn gepresenteerd behoort Zoetermeer in een klap tot een van de best onderzochte steden van Nederland. Gebleken is dat Zoetermeer zelfs voor twee soorten (de meervleermuis en de laatvliëger) iets zou kunnen betekenen. Maar dan dient er wel meer draagvlak bij de lokaal actieve natuurverenigingen te komen.

De laatvlieger leeft van de wat grotere insecten die behoorlijk schaars zijn geworden. Vroeger was het een algemene soort, maar tegenwoordig kom je ze nauwelijks nog tegen. Aan de rand van de stad hebben we nog een kleine kraamkolonie, waarvan de dieren in het natuurlijk beheerde, aangrenzend recreatiegebied foerageren. Van de meervleermuis weten we dat de dieren (afkomstig uit de Stompwijkse kolonie) het noordelijk plassegebied gebruiken om te foerageren. Ook weten we dat de meervleermuis erg lichtgevoelig is. Het is dus zaak om ervoor te zorgen dat allerlei voorzieningen langs de plassen hun licht niet te kwistig over het water "uitstrooien".

De KNNV-afd. Zoetermeer zou graag, vanwege het Jaar van de vleermuizen, in samenwerking met de zoogdierverseniging VZZ een cursus vleermuizenherkenning en -inventarisatie organiseren. Ze zoekt daarvoor hulp bij de gemeente en verder bij iedereen die de vleermuizen een warm hart toe draagt. Op dit moment is er nog niet veel meer bekend maar een ding is duidelijk, of en wat er dit jaar gaat gebeuren op vleermuisengebied is afhankelijk van uw enthousiasme.

We roepen u dan ook op om zich te melden bij:

Henk Lubberding, Leiwater 1, Zoetermeer
 Tel: 079-3219841
 Email: waglub@xs4all.nl

BERICHTEN UIT DE PLANTENWERK GROEP

4 Start plantenseizoen 2011

Fred Reeder

maart							april							mei						
week	9	10	11	12	13	14	13	14	15	16	17	18	17	18	19	20	21	22		
m	7	14	21	28			4	11	18	25			2	9	16	23	30			
d	1	8	15	22	29		5	12	19	26			3	10	17	24	31			
w	2	9	16	23	30		6	13	20	27			4	11	18	25				
d	3	10	17	24	31		7	14	21	28			5	12	19	26				
v	4	11	18	25			1	8	15	22	29		6	13	20	27				
z	5	12	19	26			2	9	16	23	30		7	14	21	28				
z	6	13	20	27			3	10	17	24			1	8	15	22	29			

juni						juli						augustus					
week	22	23	24	25	26	27	26	27	28	29	30	31	31	32	33	34	35
m	6	13	20	27			4	11	18	25		1	8	15	22	29	
d	7	14	21	28			5	12	19	26		2	9	16	23	30	
w	1	8	15	22	29		6	13	20	27		3	10	17	24	31	
d	2	9	16	23	30		7	14	21	28		4	11	18	25		
v	3	10	17	24			1	8	15	22	29		5	12	19	26	
z	4	11	18	25			2	9	16	23	30		6	13	20	27	
z	5	12	19	26			3	10	17	24	31		7	14	21	28	

september						oktober					
week	35	36	37	38	39	40	40	41	42	43	44
m	5	12	19	26			3	10	17	24	31
d	6	13	20	27			4	11	18	25	
w	7	14	21	28			5	12	19	26	
d	1	8	15	22	29		6	13	20	27	
v	2	9	16	23	30		7	14	21	28	
z	3	10	17	24			1	8	15	22	29
z	4	11	18	25			2	9	16	23	30

Fig. 2 Kalender Plantenwerkgroep

Fig. 3 Kilometerhokken met datum mmdd

Op donderdag 24 maart jl. vond de start van het plantenseizoen 2011 plaats. Voor zover dat al mogelijk was hebben we deze avond onze ideeën tot een programma geconcretiseerd. Speciaal voor deze gelegenheid had Wim de Liefde de actuele stand van de KM-hokken opgemaakt, zodat direct duidelijk werd welke gebieden dit jaar "aan de beurt" waren. Vervolgens heeft Fred Reeder de meest logische verzamelpunten en tijdstippen bepaald. Bijzonder dit jaar is een speciale varendag die zaterdag 3 september zal plaatsvinden in het Balijbos. Joop Mourik zal een inleiding verzorgen en ons deze dag begeleiden. Varens spelen een bijzondere rol bij de ontwikkeling van jonge bossen op de kleibodem. We zijn dan ook benieuwd naar eventuele verrassingen die het Balijbos voor ons in petto heeft.

Datum	Tijdstip	Verzamelpunt	Doel
7 april	18.30 uur	Ingang Burggolf Heuvelweg	Hok 30.56.35
21 april	19.00 uur	Hoek Radon-/Kryptonstraat	Hok 37.17.15
7 mei	10.00 uur	Fietsbrug A12, zuidzijde, fiets mee	Hok 30.57.41
19 mei	19.00 uur	Diabaas 1	Hok 30.57.53
26 mei	19.00 uur	Waarschijnlijk heemtuin, Westerpark	Orchideeën
29 mei	14.00 uur	Wilhelminapark, monument, L.v.Duuren	Bomenexcursie
9 juni	19.00 uur	Infocentrum Oosterheem	Hok 30.58.22
23 juni	19.00 uur	Brug Aziëweg Noordhovense plas	Hok 30.48.51
9 juli	10.00 uur	Ingang Burggolf Heuvelweg	Hok 30.56.35
23 juli	11.00 uur	Plantencursus Adri Spruit	Determinatiedag
4 augustus	19.00 uur	Hoek Radon-/Kryptonstraat	Hok 37.17.15
18 augustus	19.00 uur	Fietsbrug A12, zuidzijde, fiets mee	Hok 30.57.41
3 september	10.00 uur	Balijhoeve, Balijbos e.o.	Varendag
17 september	10.00 uur	Diabaas 1	Hok 30.57.53
1 oktober	10.00 uur	Infocentrum Oosterheem	Hok 30.58.22
15 oktober	10.00 uur	Brug Aziëweg Noordhovense plas	Hok 30.48.51
<i>Fig. 4 Het volledige programma voor 2011</i>			

5 Een Zoetermeerse flora op basis van bladvorm en bloemkleur

Wim de Liefde

De geschiedenis.

In 1995 kwam Taeke de Jong, een van de redacteurs van dit kwartaalbericht, met het voorstel om een flora voor Zoetermeer samen te stellen, ingedeeld naar bladvorm. Dit zou het op naam brengen van de 549 tot dan waargenomen wilde plantensoorten in Zoetermeer vergemakkelijken. Zelf heb ik toen in de vorm van spreadsheetpagina's het raamwerk gemaakt waarin de toen beschikbare digitale zwart-wit plaatjes gevoegd konden worden. Taeke en Suzan Blom hebben de rest gedaan. Deze flora is indertijd als bijlage bij het kwartaalbericht nr. 12 (april 1996) verspreid. Helaas waren er toen van veel soorten nog geen zwart-wit plaatjes beschikbaar. Dat maakte dat deze flora onvolledig was en om die reden waarschijnlijk weinig gebruikt is. Het idee van een simpele flora die het op naam brengen van plantensoorten makkelijker kan maken is echter steeds in mijn hoofd blijven rondspoken. Ondertussen is internet steeds belangrijker geworden bij het opsporen van geschikte plantenplaatjes. In 2009 had ik al heel veel plaatjes verzameld en dacht ik eraan om een nieuwe versie te gaan maken van de Zoetermeerse flora, ingedeeld naar bladvorm. Het bleek dat er van alle Zoetermeerse soorten wel een plaatje beschikbaar was, zonder dat er auteursrechten over betaald moesten worden. Maar het waren wel bijna allemaal kleurenplaatjes en foto's. Het reproduceren in kleur is echter een vrij kostbare aangelegenheid. Een kennis raadde mij aan om er een PDA-versie van te maken. Dat heb ik gedaan en bovendien heb ik die op het internet gezet. Zie kwartaalbericht nr. 71, blz. 4.

Maar een PDA-versie heeft ook nadelen. In de felle zon kan je de plaatjes niet goed meer zien en bovendien heb je maar één plaatje tegelijk in beeld. Toch ben ik steeds op het internet blijven zoeken. In de Heukels' flora staan heel veel plaatjes maar waar die vandaan komen is moeilijk te achterhalen. Toen trof ik in Gorteria nr. 33-4-6, een nummer dat vanwege het overlijden van Ruud van der Meijden geheel aan hem gewijd was, een artikel van Leni Duistermaat waarin vermeld stond dat het grootste deel van de plaatjes in de Heukels' flora, afkomstig is uit de Flore de la France et de la Corse van Hippolyte Coste. Daarna ben ik op deze naam gaan zoeken en trof ik op internet een schat aan van 4354 plaatjes van de Franse flora. Met de plaatjes van Fitch en Britton en Brown had ik nu vrijwel alle benodigde plaatjes bij elkaar. (ik houd de bronnen nog even geheim en raadt u aan eens te proberen ze zelf op te sporen) Het 1e exemplaar van het voorlopig resultaat heb laten zien op de laatste Algemene ledenvergadering op 22 februari jl.

Waarom een flora op bladvorm en bloemkleur?

Menigeen heeft moeite met het op naam brengen van wilde planten met behulp van een "echte" flora zoals die van Heukels. Er moet meestal een lange reeks van keuzes gemaakt worden zoals "heeft de plant deze eigenschap ga naar x, heeft de plant die eigenschap ga naar y". Bij straatgras blijken er dan 3

mogelijkheden te bestaan om bij deze soort uit te komen. Daarvoor moet je minimaal 25 en maximaal 31 stappen doorlopen. Dat maakt de kans op het maken van een verkeerde keuze erg groot.

De aanpak

Met behulp van het botanisch basisregister heb ik de 717 soorten die de Zoetermeerse flora inmiddels rijk is gesorteerd op 8 bladvormen en per bladvorm op 7 kleuren. Dat levert 8X7=56 groepen op. Per groep is dat rond de 717:56=13 soorten per groep. Vervolgens ga je dan binnen de groep de plaatjes bekijken. Als de keuze voor bladvorm en bloemkleur goed is geweest, moet je dan vrij gemakkelijk de soort op naam kunnen brengen. Helaas gaat deze vlieger niet altijd op. Zo moet je bij grassen, zeggen, vergeet-mij-nietjes of ereprijsjes ook naar andere eigenschappen kijken.

Als voorbeeld heb ik de bladzijde met de klimopereprijs toegevoegd. Deze is in tegenstelling tot de andere ereprijssoorten ingedeeld bij de bladvorm handvormig. Vanaf de klimopereprijs zou dan verwezen moeten worden naar de bladzijde waar de ereprijssoorten met elkaar worden vergeleken.

Hoe dat er uit zou kunnen zien heb ik als tabel toegevoegd. De 1e en 2e kolom definiëren een eigenschap zo dat je alleen nog met een kruisje hoeft aan te geven of een soort die eigenschap heeft [of kan hebben]. Als een eigenschap bepalend is voor het op naam brengen van de soort heb ik het betreffende vakje grijs gemaakt. Zo kun je snel zien waar je voor een specifieke soort op moet letten. Voor de eenvoud heb ik in onderstaande tabel de volgende soorten weggelaten: Akkerereprijs, Grote ereprijs, Veldereprijs, Draadereprijs en Gladde ereprijs.

HANDVORMIG – BLAUW

Fig. 5 *Beemdooievaarsbek*
- 00573
Geranium pratense
(blauw of wit)
30 - 90 [cm] -- jun - jul

Fig. 6 *Klimopereprijs*
- 01352 [zie tabel]
Veronica hederifolia
(blauw of paars, Violet)
7 - 30 [cm] -- mrt - mei

Alle ereprijssoorten hebben 2 meeldraden, 1 stijl en 1 stempel per stijl.

Alle ereprijssoorten hebben een kelk en kroon met 4 kelkbladen en 4 kroonbladen.

	1352	1353	1350	1349	1363	1351
Bloemkleur						
wit tot blauw						x
wit en blauw						
rood			x			
blauw of rood				x		
blauw en wit						
blauw		x				x
blauw of paars	x					
Bladvorm						
rond				x	x	x
handvormig	x					
langwerpig		x				
lancetvormig			x			
Bladrand						
gaaf					x	
gaaf of gekarteld	x			x		
gekarteld			x			
gekarteld of gezaagd		x				x
Blad beharing						
zacht	x					x

Fig. 7 *Ereprijs – Veronica*

Fig. 8 Klimopereprijs
Veronica hederifolia - 1352

Fig. 9 Lange ereprijs
Veronica longifolia - 1353

Fig. 10 Rode waterereprijs
Veronica catenata - 1350

Fig. 11 Beekpunge
Veronica beccabunga - 1349

Fig. 12 Tijmereprijs
Veronica serpyllifolia - 1363

Fig. 13 Gewone ereprijs
Veronica chamaedrys - 1351

Gebruik in de praktijk

Graag wil ik hierbij een oproep doen om deze methode van determineren in de praktijk te gaan uittesten met als doel het vervolmaken van deze flora. Met name de leden van de plantenwerkgroep zou ik willen vragen daaraan mee te werken, bijvoorbeeld tijdens onze inventarisatie-avonden. Misschien zou het werken met een flora op basis van bladvorm zelfs onderdeel kunnen zijn van de plantencursus die we dit jaar trachten te organiseren. Ik stel daarvoor graag een aantal geprinte exemplaren beschikbaar.

Andere manieren van planten leren kennen niet vergeten.

Als je weet dat je straatgras het hele jaar in bloei kunt aantreffen en dat het tussen de straatstenen en stoeptegels groeit en meestal niet hoger wordt dan 10 cm, dan kan je bij het boodschappen doen, zelfs in de winter, naar deze soort uitkijken. Volgens mij is dat een veel leukere manier om straatgras te leren kennen dan je door de sleutels van de Heukels flora heen te worstelen. Ook klein kruiskruid is zo'n plantje dat het hele jaar kan bloeien. Je gaat eerst plaatjes kijken, erover lezen en dan kijken of je hem kunt vinden. Voor algemene, makkelijk herkenbare soorten is dat sowieso een prettige manier om planten beter te leren kennen.

6 Bomen en bossen

Lodewijk van Duuren

De Verenigde Staten hebben het jaar 2011 uitgeroepen tot het Internationale Jaar van de Bossen. Ook de KNNV-Zoetermeer wil dit jaar aandacht besteden aan bossen en bomen door middel van excursies, lezingen en artikelen. Deze artikelen gaan over bomen in parken, plantsoenen, tuinen en langs lanen. Als eerste komen de paardenkastanje en hemelboom aan de orde.

Excursie

De KNNV Zoetermeer heeft een bomenexcursie gepland op zondag 29 mei 2011; deze start in het Wilhelminapark bij het monument om 14.00 uur.

1. Paardenkastanje

De paardenkastanje *Aesculus hippocastanum* Linnaeus is een soort uit de familie Hippocastanaceae (paardenkastanjefamilie).

Fig. 14 Blad, bloem en vrucht van de paardenkastanje.

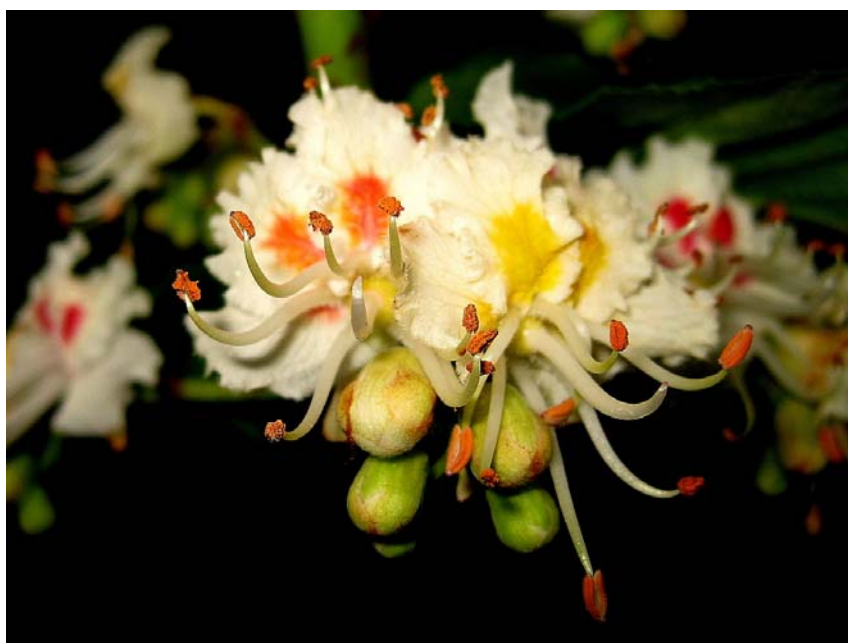

Fig. 15 Detail bloemen met honingmerk

Herkomst

De Vlaamse Ogier Giselijn van Busbeke (1522-1592) was geleerde en diplomatiek gezant. Van 1556 tot 1562 was hij diplomaat in Constantinopel, het huidige Istanbul. Aan hem hebben we de aanwezigheid van de paardenkastanje in Nederland te danken. Van oorsprong komt de paardenkastanje alleen op het balkanschiereiland en in Turkije voor. De introductie in Nederland vond plaats in het jaar 1557. Ook soorten als sering en tulp heeft hij naar Nederland gehaald.

Gebruik

Als er sprake is van kastanjehout dan is dat niet van de paardenkastanje, maar van de tamme kastanje. Het hout van de paardenkastanje is volkomen onbruikbaar volgens Leclercq. Het houtvademecum weet toch nog wel een paar gebruiksvormen te noemen: Viskisten en -bunnen, honingramen en soms voor piano- en orgeltoetsen.

Het belangrijkste gebruik is echter als sierboom, vooral door zijn uitbundige bloei in mei.

De tot poeder vermalen kastanjes vormden het hoofdbestanddeel van de Duitse Schneeberger snuiftabak. Een ander belangrijk bestanddeel van deze snuif waren de fijngemalen bloempjes van het lelietje der dalen.

Naamgeving

De bewoners van Turkije maalde de tamme kastanjes (*Castanea sativa* Mill.) en mengden dit meel door het voer van de paarden. De tamme kastanje was dus een kastanje voor paarden. Waarschijnlijk kende Linnaeus dit gebruik, maar heeft het aan de verkeerde toebedeeld. De Nederlandse naam zou in dit geval aan de wetenschappelijke naam ontleend zijn.

De genusnaam *Hippocastanum* is samengesteld uit *hippos* (Grieks) = paard en *kastanon* = kastanje. De soortnaam *aesculus* is een oude Latijnse plantennaam, een soort van eik die door Linnaeus aan de paardenkastanje is gegeven.

Andere Nederlands namen zijn Wilde kastanje, tot onderscheid van de Tamme kastanje waarvan de vruchten wel eetbaar zijn en witte paardenkastanje, naar de kleur van de bloemen. De rode paardenkastanje (*Aesculus x carnea*), een kruising tussen *Aesculus pavia* en de witte paardenkastanje heeft donkerrode bloemen

Beschrijving

Paardenkastanjes zijn bomen met handvormig samengestelde bladeren met zeven tot negen deelblaadjes. Zij kunnen wel 30 meter hoog en 300 jaar oud worden. In het voorjaar verschijnen de witte bloemen in pluimen (als kaarsjes in een boom). De bloemen hebben een duidelijk honingmerk met gele en rode stippels. De bloemen worden dan ook druk door insecten bezocht, vooral hommels. In het najaar verschijnen de stekelige vruchten aan de boom. Binnen de stekelige bolster bevinden zich een of twee bruine prachtig glanzende kastanjes, die vooral voor de jeugd aantrekkelijk object om te verzamelen vormen.

Fig. 16 Kastanjes, de vruchten van de paardenkastanje.

Fig. 17 Paardenkastanjemineermot

Ziektes en beschadigingen

Mineermotten

De paardenkastanjemineermot is een vlinder uit de familie mineermotten (*Gracillariidae*). De rupsen van de mineermotten leven als bladmineerders in bladeren. De ongeveer 5 mm grote vlinder komt oorspronkelijk waarschijnlijk uit Azië. In 1984 in Macedonië aan het meer van Ohrid zijn voor het eerst bladmineerders bij de paardenkastanje opgemerkt en kort daarop is het motje onder de naam *Cameraria ohridella* beschreven. Sinds deze eerste waarneming heeft de vlinder zich over grote delen van Europa verspreid. De rups graaft zich al etend door het blad en veroorzaakt zo grote schade aan de bladeren, waardoor vroegtijdige bladval optreedt. In het begin van de zomer zijn sommige bomen al helemaal kaal.

In 1999 zijn voor het eerst op verscheidene plaatsen in Nederland op kastanjebladeren bladmineerders van deze mineermot aangetroffen. Inmiddels heeft de soort zich over heel Nederland verspreid. Ook in Zoetermeer zijn de kastanjabomen op grote schaal door de paardenkastanjemineermot aangetast

Bloedingsziekte

In 2002 werd voor het eerst in de Haarlemmermeer een nog onbekende ziekte op de paardenkastanje geconstateerd. Op de bast van de boom ontstaan roestbruine vochtige plekken die gaan bloeden met een stroperige vloeistof. De bloedingsziekte op kastanjes heeft zich inmiddels over het gehele land verspreid; in 2005 bleek al 31% van de bomen ziek te zijn. Een deel van de bomen bezwijkt aan deze ziekte. De bacteriekanker *Pseudomonas syringae* de veroorzaker is van deze bloedingsziekte.

Voorkomen in Zoetermeer

In de lijst met 98 monumentale bomen van de gemeente Zoetermeer staan 23 exemplaren van de paardenkastanje. Vooral aan de Voorweg, Dorpsstraat, Zegwaartseweg en Stationsstraat staan kastanjabomen die vanwege hun respectabele ouderdom de monumentale status hebben gekregen. Naast deze 23 bomen komen in tuinen, parken, plantsoenen, straten, lanen en pleinen in Zoetermeer ook zeer veel niet-monumentale kastanjes voor. In de gemeentelijke registratie van bomen in de openbare ruimte komen 1365 paardenkastanjes voor. Naast de aangeplante kastanjes komen er exemplaren "in het wild" voor, dat wil zeggen kastanjabomen die spontaan zijn opgekomen uit afgevallen of weggeworpen kastanjes.

2. Hemelboom

De hemelboom *Ailanthus altissima* (Miller) Swingle is een soort uit de familie Simaroubaceae (hemelboomfamilie).

Fig. 18 Hemelboom in de zomer

Fig. 19 Geveerde blad van de hemelboom

Fig. 20 Vruchten van de hemelboom

Herkomst

De plant komt van oorsprong uit Zuidoost Azië en wordt in China veel aangeplant als tempelboom. De hemelboom is door de Franse Jezuïet Pierre Nicholas d'Incarville (1706-1757) naar Europa gekomen. D'Incarville zond omstreeks 1740 zaden van Peking via Siberië naar zijn vriend Bernard de Jussieu. Men meende dat de zaden die hij stuurde afkomstig waren van de economisch belangrijke Vernisboom (*Rhus verniciflua*). Jakob Friedrich Ehrhart maakt in 1782 al melding van het voorkomen van de hemelboom in Utrecht. De plant komt inmiddels in veel landen van Europa, waaronder Nederland, verwilderd voor.

Gebruik

In China wordt het hout van de hemelboom gebruikt voor onder meer keukengereedschap en snijplanken. Uit de schors, bladen en wortels worden traditionele Chinese geneesmiddelen gewonnen. Vooral als astringent, geneesmiddel met samentrekkende werking. Het hars uit de schors wordt ook als wierook gebrand. Het loof van de plant dient als voedsel voor de zijderups van de *Ailanthus*-vlinder (*Saturnia cynthia*, Fig. 21), die net als de echte zijderups voor de zijde gekweekt wordt.

Fig. 21 Ailanthus-vlinder

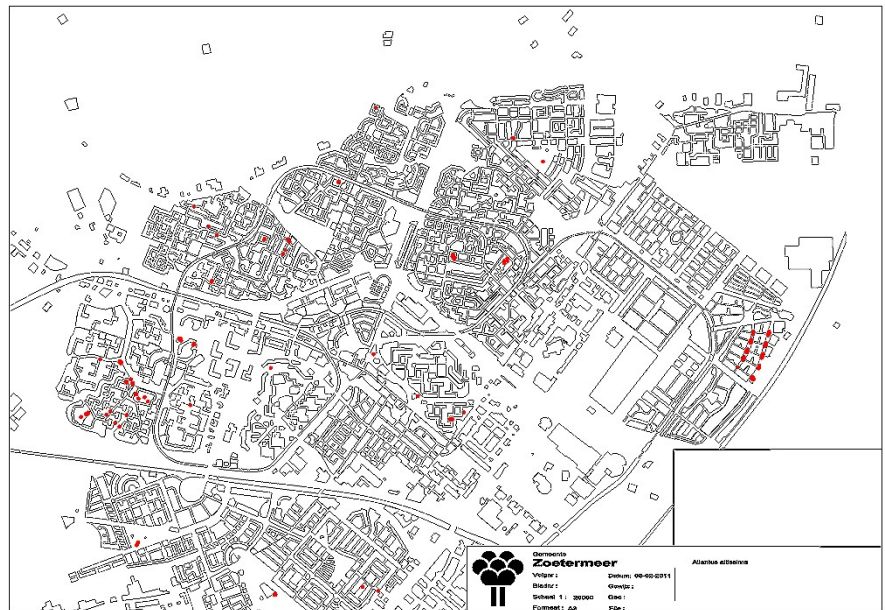

Fig. 22 Kaartje met verspreiding hemelbomen in Zoetermeer

Naamgeving

De hemelboom kreeg zijn wetenschappelijke naam van Philip Miller, die hem *Toxicodendron altissima* noemde, maar de soort is later door Walter T. Swingle in het genus *Ailanthus* geplaatst. Daarom staat de naam van de oorspronkelijke beschrijver Miller tussen haakjes en de naam van Swingle er achter. De geslachtsnaam *Ailanthus* is afgeleid van Molukse boomnaam 'aylanto', wat 'welke tot de hemel reikt' betekent. De bewoners van het eiland Ambon hadden deze naam gegeven aan de hemelboom die daar in het oerwoud groeit en die de naam *Ailanthus moluccana* draagt. De meest bekende soort van het genus is echter *Ailanthus altissima*.

Het soortstoevoegsel *altissima* (Lat., overtreffende trap van *altus* = hoog) betekent hoogste en verwijst naar de hoogte van de boom.

De Engelse naam is *tree-of-heaven*, Chinese sumac of *paradise tree*. In het Frans *ailante glanduleux* of *faux vernis du Japon*. Tot slot is de Duitse naam *Götterbaum*.

Beschrijving

Het is een hoge boom tot circa 25 meter (Fig. 18) met grote geveerde bladeren (Fig. 19). Aan de voet hebben de deelblaadjes enkele rode kliertjes. De schors is grijsachtig en vrij glad.

In mei komt de hemelboom heel langzaam in blad en laat in de herfst weer vroeg zijn blad vallen. Hij bloeit in juni en juli. In september zijn er bruinrood gekleurde vruchten (Fig. 20). Het zijn gevleugelde nootjes, die deels in de winter aan de boom blijven hangen.

Voorkomen in Zoetermeer

De soort komt voor met twee bomen op het binnenpleintje van Theo Thijssenhove waar ik woon, maar er zijn veel meer plaatsen binnen de gemeente Zoetermeer waar de soort is aangeplant (zie Fig. 22). In het bestand van de gemeente Zoetermeer komen 206 hemelbomen voor in het openbaar groen. Ook in de nieuwe wijk Oosterheem zijn nogal wat hemelbomen aangeplant.

Bronnen

- Anoniem, z.j. *Houtvademecum deel 1 Houtsoorten*. Stichting Houtvoorlichtingsdienst Amsterdam en P.N. van Kampen & Zoon, Amsterdam. 271 pp + 160 ill.
- Backer, C.A., 2000 [herdruk]. *Verklarend woordenboek van wetenschappelijke plantennamen*. Uitgeverij L.J. Veen, Amsterdam/Antwerpen, 664 pp.
- M.C. Blöte-Obbes, 1953. *Boom en struik in bos en veld*. Uitgeversmaatschappij W. de Haan, Utrecht, 272 pp.
- Boom, B.K., 1972. *Nederlandse Dendrologie*. H. Veenman & Zonen, Wageningen. 456 pp.
- Gemeente Zoetermeer, 2011. *Lijst monumentale bomen*. [lijst met 98 monumentale bomen] <http://mos.zoetermeer.nl/e/a/bomen/overzicht.php>
- Jan Lever, 2002. *Bomengids van Amsterdam-Zuid. wandelend bomen leren kennen*. Ginkgo, Leiden. 160 pp.

- W.L. Leclercq, z.j. Bomenspiegel voor de wandelaar. 4^e druk. P.N. van Kampen & Zoon, Amsterdam. 196 pp.
- Hans van der Stelt, 1989. De bomen in Artis en Hortus. Artis, Hortus Botanicus Plantage en De Oude Stad, 141 pp.
- Helge Vedel & Johan Lange, 1964. Bomen en struiken in bos en veld. Moussault's Uitgeverij NV, Amsterdam. 220 pp.
- Rob Wiewel, 1998. Bomenfietsroutes door Zoetermeer. Stichting Bomen Over Leven. Zoetermeer. 26 pp + kaart.

GEZIEN IN ZOETERMEER

7 Terugblik op een goed vogeljaar 2010

Nel Sonneveld en Johan Vos

De resultaten van een jaar lang vogels tellen in de tuin kwamen net te laat binnen om nog opgenomen te worden in het januarinumnummer van dit blad. We vinden deze resultaten echter te belangrijk om niet aan onze lezers door te geven, vandaar dat we ze in dit nummer alsnog publiceren.

Totaal nam Nel in 2010, 1069 vogels in haar tuin waar. In vergelijking met 2009, toen dat er 674 waren kunnen we spreken van een goed tuinvogeljaar.

14 december 2010 werden de meeste vogels (102) waargenomen, gevolgd door 24 januari 2010 (53)

De hieronder samengestelde top 10 bevat ruim 90% van alle waarnemingen. De overige waarnemingen zijn van: roodborst, houtduif, ekster, staartmees, zanglijster, winterkoninkje en gaai.

Incidenteel werden ook fitis, groenling, grote bonte specht, halsbandparkiet en kramsvogel waargenomen.

Totaal heeft Nel in haar tuin in 2010 22 vogelsoorten waargenomen.

Top 10	Soorten	Keer waargenomen	
1	huismus	219	huismus
2	koolmees	200	koolmees
3	spreeuw	152	spreeuw
4	turkse tortel	142	merel
5	merel	76	kauw
6	ringmus	60	vink
7	heggenmus	50	pimpelmees
8	pimpelmees	36	turkse tortel
9	kauw	26	houtduif
10	vink	19	ekster
	Totaal	980	

Fig. 23 Toptien tuintelling 2010

Fig. 24 VBN 21/22-1-2011

Alle tellingen zijn verricht gedurende ongeveer 1 uur in de achtertuin van Ibsenzijde 17.

Om deze jaarresultaten te kunnen vergelijken met die van de jaarlijkse tuinvogeltelling, hebben we de selectie van Zuid-Holland van 2011 in Fig. 24 weergegeven. De nationale tuinvogeltelling wordt jaarlijks door Vogelbescherming Nederland georganiseerd en vond dit jaar plaats gedurende het weekend van 21/22 januari.

Conclusie? Een opvallende overeenkomst.

De top 3 is zelfs identiek!

8 Uit het vogeldagboek van Adri de Groot

Tekst en foto's Adrie de Groot

woensdag 5 januari

Uit siervijvers en volières ontsnapte (water)vogels vervuilen onze avifauna. Het lijkt wel of je steeds meer vogels van andere continenten vrij ziet rondvliegen. Daar kunnen die dieren uiteraard niets aan doen en hun vrijheid is ze van harte gegund.

Bovendien vind ik de meeste soorten een verrijking van onze vogelwereld. Gisteren zag ik voor het eerst manenganzen, een paartje in Zoetermeer. Prachtige eendjes, ik las dat ze monogaam zijn en lang bij elkaar blijven. Ze komen van oorsprong uit Australië. Het zijn eenden maar als ze staan lijken het ganzen en ze eten net als ganzen gras. De naam "manen" komt van de losse nekveren.

Halsbandparkieten, vandaag in Zoetermeer. Het zijn ook exoten (Azië, Afrika), deze broeden inmiddels in grote delen van ons land. Mensen hebben deze vogels over de gehele wereld verspreid, behalve op Antarctica.

Fig. 25 Man manengans

Fig. 26 De man (male at the top) heeft een fraaie halsband, vandaar de naam.

woensdag 2 februari

Vandaag kort op pad geweest. Op de Noord-Aaplassen in Zoetermeer overwintert altijd wel een aantal tureluurs.

maandag 7 februari

In de omgeving van een roestplaats van ransuilen werden allerlei snoeiactiviteiten uitgevoerd. Ik heb de mensen aangesproken, ze de rustplek laten zien, afspraken over het beheer gemaakt en toen het gebied aan de beurt was, hebben ze alles keurig netjes volgens afspraak uitgevoerd. De ransuil op de foto, een dag later gefotografeerd, was daar ongetwijfeld blij mee!

donderdag 17 februari

Toen ik vijftien jaar geleden ziek werd (tweede-generatiesyndroom met paniekstoornis) en ik na een paar jaar soms weer naar buiten durfde, vond ik rust in het Prielbos. Het is een heel klein bosje in het Zoetermeerse Noord-Aa plassengebied, nat, veel dood hout, maar daardoor ook vol van leven met paddenstoelen, mossen en korstmossen.

Sindsdien kom ik daar vaak. Hoewel je doorlopend vaag stadsgeluid op de achtergrond hoort, is het er relatief rustig, soms ontmoet je een natuurliefhebber of struikel je over een loslopende hond.

De bosuil roept er, er zaten ransuilen (die zijn uitgeweken), en verder vind je er alle soorten vogels die je in zo'n gebiedje kan verwachten, sperwer, buizerd, veel bonte spechten (dood hout dus sinds enkele jaren ook halsbandparkieten), allerlei mezensoorten, zwartkoppen, fitissen enz.

Eerst was het nog mistig maar later vanmorgen drongen de zonnestralen ook hier door. De putters rinkelden, de vink liet zijn slag horen, een groep sijen zong in de boomtoppen.

De natuur geeft een ontspanning die je met geen enkele andere therapie kan krijgen. Je gedachten worden automatisch in een positieve richting geduwd, een heerlijk gevoel!

Fig. 27 Tureluur, deze vogel vloog enkele malen heen en weer naar een restantje ijs.

Fig. 28 Ransuil

Vandaag mijn kerstcadeautje eens serieus uitgeprobeerd, een compactcamera, Panasonic FZ100. Voor vogelfotografie is dit soort (trage) camera's niet zo geschikt, maar voor landschaps- en macrofotografie? Dat kan heel goed, al wist ik al dat ik geen vaste hand heb en een steuntje moet gebruiken. En hulp nodig heb, want wat zijn er veel soorten (korst)mossen! Daar kom ik alleen niet uit.

Fig. 29 Melig takmos (Ramalina farinacea), een talrijk voorkomend korstmoss

Fig. 30 Een man appelvink. Ze hebben een enorm zware snavel waarmee ze zelfs kersenspitten kunnen kraken. Op waarneming.nl is te zien dat ze op het ogenblik flink in beweging (trek) zijn

dinsdag 1 maart

Vandaag heb ik eindelijk eens "serieus" appelvinken kunnen fotograferen. Door een tip van de "de Zoetermeerse boswachter" Rob Wiewel kon ik ze opsporen. Lastig te vinden, bovendien vliegen ze bij het minste geringste hoog de bomen in. Zeker met het grauwe weer als vandaag valt er dan helemaal niets mee te beginnen. Als je weet waar ze ongeveer rondzwerven, moet je op vinken letten, daar vliegen ze wel mee op. De vinken laten nu regelmatig hun luide slag horen en op dat geluid ben ik afgegaan. Ze foerageren moeilijk zichtbaar tussen half vergane bladeren en onder donkere struiken, de schuwe appelvinken zitten meestal het verste weg, maar uiteindelijk vond ik er een paar!

donderdag 3 maart

Kale takken, egaal blauwe lucht, het lijkt wel een vogel in een dor tropisch landschap. Het is een grote bonte specht gisteren in het Westerpark! Tussen de groep vinken, appelvinken en een goudvink in het Zoetermeerse Westerpark zaten ook enkele kepen, ook gisteren gefotografeerd.

Fig. 31 Keep

Fig. 32 Kapjesvingermos (*Physcia adscendens*)

zaterdag 5 maart

Drie korstmossen onlangs gefotografeerd in het Prielenbos.

Tegen het gewoon elfenbankje groeit kapjesvingermos (*Physcia adscendens*), met witte tot zwarte haren. Een nogal groen ogend plak groot dooiermos (*Xanthoria parietina*), aan de randen is echter al het karakteristieke geel van dit dooiermos te zien. Ook algemeen voorkomend is het groot schildmos (*Parmotrema chinense*).

maandag 7 maart

Staatmezen zijn grappige vogeltjes, het lijken wel bolletjes wol die watervlug van tak naar tak dansen. In Europa komen verschillende (onder)soorten staatmezen voor. De zuidelijkste soorten hebben streepjes op de zijkant van hun kop, de Britse soort is erg donker, de Noord-Europese soort heeft een spierwitte kop en veel wit op de buik, de Midden-Europese staatmees is de soort die je bij ons ziet.

De natuur maakt het ons niet altijd gemakkelijk: er is een breed overgangsgebied tussen de noordelijke (*Aegithalos caudatus caudatus*) en de Midden-Europese soort (*Aegithalos caudatus europeus*). Die tussenvormen hebben veel wit op hun kop, ze worden witkoppige staatmezen genoemd. Bovendien kunnen onze staatmezen 's winters ook meer wit op hun kop hebben dan 's zomers... Verwarrend. 's Winters zie je dan ook in allerlei rubrieken met vogelwaarnemingen "wilkoppen" opduiken. Vaak zijn het echter witkoppige staatmezen. De echte wilkoppen mogen geen enkel gekleurd veertje op hun kop hebben (is soms pas na de winterrui vast te stellen), ze zijn in ons land zeldzaam.

Fig. 33 Deze staatmees zag ik afgelopen weekend in het Zoetermeerse Westerpark

Fig. 34 Grote barmsijs

donderdag 10 maart

In een flinke groep sijzen en putters in Zoetermeer zat vanmorgen een grote barmsijs, heel lastig tegen een grijze lucht te fotograferen.

zaterdag 12 maart

De heggenmusjes zingen volop, het voorjaar nadert. Ze zien er zo eenvoudig uit, maar als je goed kijkt zie je hun subtiele kleurschakering. Prachtig leigrijs op kop en borst, gelardeerd met warmbruine streepjes. Mooi toch! Mannetjes hebben meer blauwgrijs dan vrouwtjes. Dat is het enige zichtbare sekseverschil.

Fig. 35 Heggenmus

Fig. 36 Sijns in de els

woensdag 16 maart

Dit voorjaar lijken er meer sijzen te zijn dan andere jaren. Overal waar elzen staan proberen ze de zaadjes uit de propfen te pulken. Vandaag zag ik weer diverse (barm)sijzen. Grote bonte spechten zitten elkaar tijdens de balts tussen de bomen luidruchtig achterna, Zoetermeer donderdag.

9 Van het weblog van Arno van Berge Henegouwen

Arno van Berge Henegouwen

10 januari

Dit is onze huiszwaan. Wilde knobbelzwanen, *Cygnus olor*, waren tot 1950 nauwelijks wild in ons land te vinden. Ze werden eeuwenlang min of meer als huisdier gehouden in eeuwenoude zwanendriften waarbij de zwanen gekortwiekt in groepen door het leven gingen. Eieren, veren en jongen werden geoogst. De bedrijfstak is nu – op een na – verdwenen. De verspreiding van de broedplaatsen van de knobbelzwanen over ons land weerspiegelt nog de ligging van de vroegere zwanendriften. Met een gewicht van 18 kilo in de broedtijd zit de knobbelzwaan aan de grens wat het vermogen tot vliegen betreft.

28 januari

De kleinste Europese vogel weegt maar zes gram! Een brief weegt drie keer zo veel! Omdat goudhaantjes, *Regulus regulus*, zo klein zijn hebben ze vergeleken met grote vogels in verhouding een lichaam met een groter oppervlak en daardoor verliezen ze veel warmte. Om op temperatuur te blijven hebben ze veel voedsel nodig. In koude winters gaan er dan ook veel dood.

Eerder ging het al over de enorme afstand die de goudhaan als trekvogel 's nachts over zee af kan leggen wanneer ze van Engeland of Noorwegen naar ons land vliegen

Fig. 37 om van het water op te stijgen heeft de knobbelzwaan een aanloop van vele meters nodig. Het is een van de zwaarste vogels die nog kan vliegen.

Fig. 38 Hoe kleiner je bent hoe kwetsbaarder voor kou

10 februari

Het virus dat de ziekte myxomatose onder konijnen veroorzaakt, is in 1951 uit Zuid-Amerika ingevoerd. Een Franse veterinar wilde toen de konijnen bestrijden door dit virus onder hen te verspreiden. In Europa werd de konijnenvlo, *Spilopsyllus cuniculi*, een van de verspreiders van deze ziekte onder konijnen. Bij de invoer van het konijn, *Oryctolagus cuniculus*, in Australië is de konijnenvlo niet meegegaan. Toch krijgen konijnen ook daar myxomatose. Dat komt doordat het virus daar door muggen wordt overgebracht. Omdat muggen vliegen en vlooien niet, kon de ziekte in Australië veel sneller om zich heen grijpen. De ellende die het konijn decennia lang trof is niet voorbij, want sinds 1990 is er een nieuwe ziekte, "Rabbit Haemorrhagic Disease" RHD, ofwel Viraal Haemorrhagisch Syndroom VHS, dat ook door een virus wordt veroorzaakt. De konijnenstand is daardoor opnieuw sterk afgenomen. Van deze ziekte merken wij niet veel, doordat de zieke konijnen wegkruipen in hun holen om daar in afzondering te sterven. De [Zoogdiervereniging VZZ](#) deed onderzoek naar de ziekte.

Fig. 39 De konijnenvlo legt haar eitjes in het hol en gangenstelsel van het konijn

Fig. 40 De zaden van de zwarte els zijn ongeveer 2 mm groot. Ze worden in de winter door sijen en barmsijen en ook wel door andere vinken gegeten.

16 februari

De zwarte els, *Alnus glutinosa*, was in de tijd dat ik in Zoetermeer ging wonen een algemeen voorkomende boom. De katjes trokken veel vogels aan. Vooral sijen die in het najaar op de katjes die nog aan de boom zaten afkwamen en die tegen het eind van de winter de op de grond gevallen zaden aten. Maar al snel zag ik dat op veel plaatsen de elzen werden weggehaald. En daarmee verdwenen de sijen uit onze achtertuin. Veertig jaar geleden zijn goedkoop elzen uit Oost- en Zuidoost-Europa ingekocht om aan te planten langs singels, dijken en in parken. De els was even dé modeboom van menige Plantsoenendienst. Daarbij werd

onze inheemse zwarte els verdrongen. Jammer, want die is veel beter bestand tegen het hoge grondwater hier. De nieuwe elzen werden veel vaker ziek. In die tijd ging Bert Maas van de Stichting Bronnen oude Hollandse kades af, verzamelde daar zaden en kweekte die op. Grote afnemers zoals Staatsbosbeheer plantten deze bomen die beter zijn aangepast aan onze omstandigheden.

28 februari

Hollandse weilanden zijn door een stevige bemesting rijk aan voedsel. Plantenetters en diereneters maken daar gretig gebruik van, niet altijd met instemming van de boer. Door een sterke bemesting en gereguleerd grondwaterbeheer is de diversiteit in onze weilanden sterk afgenomen. Een handvol soorten overleeft waarvoor de wei een overvloed aan voedsel biedt. Met de planten is het niet anders, er is nog maar een fractie van het aantal plantensoorten van weleer. Maar wat groeit, komt in grote aantallen en dichtheden voor en heeft de hoogste voedingswaarde voor de koe. Daar maken ganzen en meeuwen graag gebruik van en die zijn dan ook veel talrijker dan vroeger.

Fig. 41 Grazende kolganzen in de Drooggemaakte Grote Polder in Stompwijk

Fig. 42 Aardhommel, *Bombus terrestris*. Binnenkort verwacht

4 maart

Onder een loep bekeken, zie je dat hommels onder hun lange afstaande haren een ondervacht hebben van korte, dicht bij elkaar staande haren. Dankzij die dubbele vacht kunnen ze in koude gebieden goed overleven. In het voorjaar vliegen ze als een van de eerste insecten rond. Ze zijn zelfs zo goed tegen kou bestand, dat ze op warme zomerdagen niet lang vliegen, maar weg moeten kruipen om niet oververhit te raken. Bij hommels overleven alleen de koninginnen die bevrucht zijn de winter. Zij beginnen elk voorjaar een nieuw nest. Pas na een paar weken voorjaar zie je kleinere hommels in de tuin: werksters. Hommels leven op het noordelijk halfrond tot zelfs op de toendra. In tropische gebieden kun je ze op hoge berghegelingen tegenkomen. In Indonesië zien we dat zich op iedere hoge vulkaan eigen soorten hebben ontwikkeld, maar in de dessa's zul je ze niet vinden. In koudere tijden konden de voorouders van de hommels zich via het laagland verspreiden. Toen het warmer werd, trokken ze zich terug in de koele bergen die je voor wat hommels betreft kunt zien als hooggelegen eilanden.

19 maart

Eerder dan vorig jaar hebben de bruine kikkers hun eerste eiklomp in de vijver achtergelaten. Vanochtend zag ik eieren glinsteren in het water. Vorig jaar was dat op 6 april, bijna drie weken later. Beetje opmerkelijk met de koude winter nog maar nauwelijks voorbij. Dit jaar lijkt het voorjaar zich razendsnel te ontwikkelen. Voor vannacht is in het binnenland nachtvorst voorspeld. In de tuin bij ons zal het erom spannen. Gelukkig leggen niet alle bruine kikkers in dezelfde nacht hun eieren. De balts gaat nog wel even door, zodat er altijd wel een paar eieren tot wasdom komen. Op 15 maart al bromde de eerste kikkerman in de vijver. Met dit bericht vier ik het einde van het eerste jaar Wilde Wijde Wereld. Op maandag volgt hoe deze blog verder gaat.

21 maart

“Wat gaat er om in een jaar van de eerste lentedag van 2010 tot de laatste winterdag in 2011?”, zo schreven we een jaar geleden. Vier seizoenen lang blogden wij elke werkdag over een gebeurtenis in de

natuur. Daarbij vermeldden we allerlei wetenswaardigheden uit de biologie. Ruim tweehonderdvijftig berichten geïllustreerd met foto's, films en geluidsfragmenten.

Gisteren, 20 maart, was de dag even lang als de nacht. En vandaag is de eerste dag van de lente. De bejaarde, die de *wereld* volgens het etymologisch woordenboek is: (weer = man/mens en ald = oud), gaat zich verjongen want wil wild en wijd gebeurtenissen blijven verslaan. Maar eerst een adempauze van enkele weken. Daarna gaan we verder, zij het minder frequent.

Bovendien verbreedt de Wilde Wijde Wereld zich qua inhoud. We zoeken onze inspiratie niet alleen meer in de natuur om ons heen, maar ook in de schatkist van het Museon.

Fig. 43 Afhankelijk van de temperatuur en zonneshijn zijn deze kikkervisjes er op zijn vroegst over een week. Als ze hun eileven al overleven

Fig. 44 Leden van de vogelwerkgroep in actie

10 Terugkeer van de zwaluwen

Johan Vos en Martin van der Reep

Naast de eerste vlinders zijn het vooral de terugkerende zwaluwen die dat ultieme voorjaarsgevoel bij "natuurmensen" weten te veroorzaken. De grote verrassing van vorig jaar was de buiten verwachting snelle ontdekking en in gebruik name van de nieuwe oeverzwaluwwal door de zwaluwen in Oosterheem. Marja Kreike meldde eind vorig jaar dat zij minstens 67 bezette nestopeningen heeft kunnen vaststellen.

Uiteraard zijn de verwachtingen daardoor voor dit jaar hoog gespannen. Om de gaten in de wal op tijd op orde te hebben, zijn leden van de vogelwerkgroep op vrijdag 11 maart in actie gekomen om de gaten schoon te maken en van nieuw leemhoudend zand te voorzien. Waarschijnlijk mede veroorzaakt door het prachtige voorjaarsweer was de opkomst groot, met als gevolg dat de ruim 100 gaten snel gevuld waren. Reinier Gillissen van de gemeente had voor deze activiteit speciaal zand laten komen en verder waren er allerlei hulpmiddelen ter plekke aanwezig. Na 1,5 uur was de klus geklaard en hebben we deze actie, onder het genot van een kop koffie en de voorjaarszon ter plekke kunnen evalueren.

Na dit positieve nieuws is het goed om ook eens stil te staan bij een andere typisch van mensen afhankelijke zwaluwsoort, de huiszwaluw. Voor zover we weten is er nog maar één kleine kolonie in Zoetermeer over, aan de Voorweg, net buiten de bebouwde kom. Er zijn allerlei oorzaken aan te geven waarom het met deze insecteneter bergafwaarts is gegaan. Als een belangrijke oorzaak wordt gezien het gebrek aan mogelijkheden om nesten te kunnen maken onder de overstekende dakgoten. Dat heeft alles te maken met de andere manieren waarop wij tegenwoordig onze huizen bouwen. Om dit probleem enigszins te verzachten is de huiszwaluwtil bedacht. Deze voorziening is succesvol gebleken op plaatsen waar huiszwaluwen dakloos zijn geworden door bijvoorbeeld renovatieprojecten. Met geld van de stadsvogelprijs heeft de gemeente Zoetermeer ook zo'n huiszwaluwtil aangeschaft die op 13 februari 2010 onthuld is. Uiteraard hopen we dat ook deze til door de zwaluwen ontdekt zal worden.

In dit verband is het zinvol om ook eens kritisch te kijken naar allerlei renovaties en dakreconstructies zoals die tegenwoordig veel worden uitgevoerd aan bestaande oude gebouwen. Het zijn vaak kleine ingrepen die bepalen of een zwaluw er al dan niet kan nestelen.

Graag uw aandacht voor Martin van der Reep met een aanbeveling voor **"wat u kunt doen om deze prachtige vogels in de gemeente te behouden"**.

Huiszwaluwen komen ons in de zomermaanden bezoeken om te broeden. Zij maken hun nesten van klei bij voorkeur aan de buitenzijde van gebouwen onder een overstekend of overhangend gedeelte omdat de klei-nesten niet tegen regen bestand zijn. Ze kiezen meestal locaties uit langs meren, rivieren en gebieden die grenzen aan agrarische gebieden. De laatste jaren is er echter een trend te bespeuren dat bij herstelwerkzaamheden niet meer het authentieke overstek wordt hersteld maar dat er gebruik gemaakt wordt van een aftimmerlat in de aansluiting tussen de buitengevel en het dakoverstek, zie onderstaande foto's.

Fig. 45 Aansluiting dakoverstek op gevel voor herstel beste optie voor vestiging huiszwaluw

Fig. 46 Aansluiting dakoverstek op gevel na herstel ongeschikt voor vestiging huiszwaluw

Waarschijnlijk gebeurt dit onbewust en is het aanbrengen van een aftimmerlat eenvoudiger en/of goedkoper dan het netjes afwerken van het voeg- en metselwerk tegen het dakoverstek. Maar deze manier van afwerken heeft grote consequenties voor de huiszwaluw.

De ruwe gevel die de huiszwaluw nodig heeft om zijn klei-nest goed te verankeren wordt nu afgewerkt met een houten lat die onvoldoende hechting geeft voor het klei-nest en de huiszwaluwen verdwijnen.

Uiteraard geldt dit niet alleen voor renovaties. Ook bij nieuwbouw aan de rand van watergangen, waterbergingen en agrarische gebieden en bij projecten waar gebruik gemaakt wordt van regelingen zoals "Rood voor Rood" of 'Ruimte voor Ruimte' worden woningen gebouwd die op een vergelijkbare manier worden afgewerkt (zie Fig. 47), Graag vraag ik dan ook de aandacht voor dit probleem.

Ik wil u verzoeken om bij bouwinitiatieven de eigenaren en/of aanvragers, op dit mogelijk niet onderkende probleem, te wijzen. Ook zou ik u aandacht willen vragen om bij de toezichthoudende taak in het buitengebied extra aandacht te geven aan vooral de monumentale gebouwen. Dit zijn veelal ook de gebouwen waar huiszwaluwen van oudsher aanwezig zijn.

Fig. 47 woningen die op een vergelijkbare manier worden afgewerkt

Bovendien komt de extra aanvulling het karakter van het gebouw niet ten goede.

Voor vrijblijvend advies kunt u contact opnemen met Martin van de Reep: reepos@casema.nl

11 De Zoetermeerse biodiversiteit in beeld gebracht

Johan Vos

Het was een mooi initiatief van de gemeente Zoetermeer om haar inwoners op te roepen om de biodiversiteit in en van de eigen woonplaats in beeld te brengen. Deze fotowedstrijd kwam voort uit het Biodiversiteit ActiePlan dat in 2010, Jaar van de Biodiversiteit, door de gemeente was opgesteld. Tot de sluitingsdatum van de wedstrijd (15 oktober 2010) kwam een groot aantal foto's (van gemiddeld hoge kwaliteit) op het speciaal voor dit doel opengestelde adres, biodiversiteitinbeeld@zoetermeer.nl binnen. De jury die onder leiding stond van natuurwethouder Frank Speel beoordeelde de foto's, die in Zoetermeer gemaakt moesten zijn, op de volgende criteria:

1. herkenbaarheid van het onderwerp,
2. originaliteit,
3. kwaliteit, compositie, scherpte e.d.

Omdat juryvoorzitter Frank Speel verhinderd was reikte wethouder Bé Emmens woensdagmiddag 26 januari de prijzen uit.

De hoofdprijs, een ballonvaart boven Zoetermeer, werd gewonnen door Marco Sebel, die een plakker (Lymantria dispar) op een heel originele wijze had gefotografeerd. Deze algemeen voorkomende nachtvlinder zat tegen een glazen deur geplakt. Door de deur was de tuin nog net zichtbaar. De tweede prijs ging naar de bruine kikker in de tuin en de derde naar een bijna surrealistische foto van badderende eenden in de Zoetermeerse plas. En een eervolle vermelding ging naar de ransuil in het Buytenpark.

Al met al een succesvolle formule om inwoners van Zoetermeer te verleiden om hun eigen stadsnatuur in beeld te brengen. Daarmee helpen deze fotografen onbewust mee om de "natuur naast de deur" beter toegankelijk te maken voor een groot publiek. Hoewel er prachtige natuurfoto's door KNNV'ers worden gemaakt was opvallend dat zij het bij deze wedstrijd vrijwel volledig hebben laten afweten. Daardoor was onze vereniging ook bij de prijsuitreiking niet aanwezig, terwijl hier toch een grote groep potentieel in natuur geïnteresseerde Zoetermeesters bij elkaar was.

Gedurende het jaar 2011 zal een tentoonstelling met een selectie van de mooiste foto's nog op verschillende plekken in Zoetermeer te zien zijn, om te beginnen in de periode **28 april tot 16 mei in de hoofdbibliotheek op het Stadhuisplein.**

Fig. 48 Prijswinnaars of hun vertegenwoordigers van de wedstrijd "biodiversiteit in beeld"

Fig. 49 Winnende foto "Mannetje plakker op de tuindeur" van Marco Sebel

Het juryrapport meldde:

De "plakker" (Lymantria dispar) is een dagactieve nachtvlinder uit de familie van de donsvlinders. De spanwijdte bedraagt tussen de 32 en 55 millimeter. De vrouwtjes zijn een stuk groter dan de mannetjes en vliegen minder. De vlinder ontleent zijn naam aan het feit dat hij lang op een plaats blijft zitten. Dit exemplaar is op heel originele wijze in beeld gebracht.

BUITEN DE VERENIGING

12 Landelijke Vlinderdag 2011

Johan Vos

De landelijke vlinderdag in Wageningen stond dit jaar in het teken van tien voor twaalf. De diversiteit aan dagvlinders komt steeds meer onder druk te staan. Allerlei inspanningen die nu al gedaan worden ten spijt dreigt toch een aantal soorten uit Nederland te verdwijnen. De bedoeling van de actie tien voor twaalf is dat de komende tien jaar twaalf van de meest bedreigde soorten minstens tien vliegplaatsen in Nederland moeten krijgen. Slechts dan is hun duurzaam voortbestaan gegarandeerd is de gedachte.

De vlinderstichting gaat, zoals we dat van haar gewend zijn voortvarend te werk. Zo komen er vlinderteams, beheermedewerkers die geschoold zijn door de vlinderstichting, om maatwerk te leveren. Dan moet je denken aan soortgerichte beheermaatregelen als gefaseerd maaien, maaien met de zeis, kleinschalig plaggen, afzetten van bomen en struiken e.d. Hoewel veel werk door vrijwilligers zal worden verzet is er natuurlijk ook geld nodig. De vlinderstichting schat dat er gedurende de komende tien jaar zeker 8 miljoen nodig is.

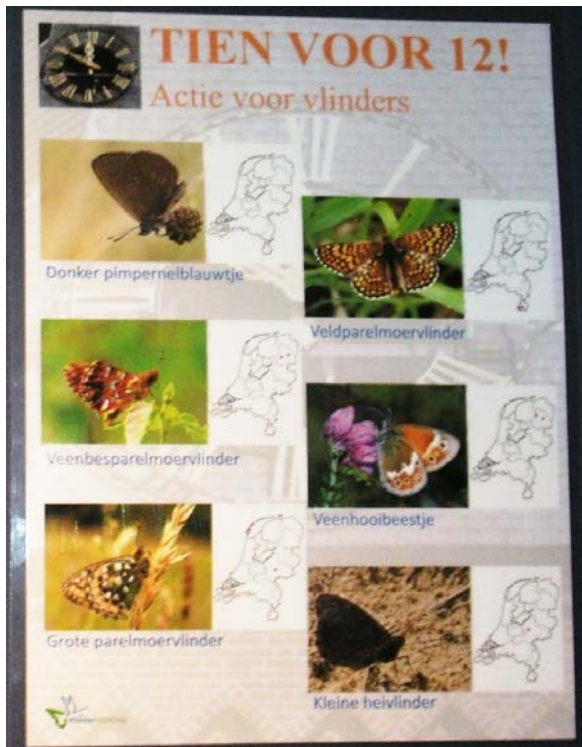

Fig. 50 De Actie tien voor 12

Dat is veel geld en gezien de urgentie reden om maar meteen met inzamelen te beginnen. Samen met Triple-E, het innovatieve bureau van Tom Bade had de vlinderstichting een "vlinderveiling" bedacht. Door de zaal kon geboden worden op de twaalf bedreigde soorten met als "tegenprestatie" een dagje op pad met mensen van de vlinderstichting naar (vaak niet openbaar toegankelijke) gebieden om deze soorten (nog) zelf te kunnen zien. Grappig om te zien was dat de ene soort blijkbaar aantrekkelijker is om naar op zoek te gaan dan de andere. Voor bepaalde soorten werd gemakkelijk € 1000.- geboden, terwijl voor andere de teller bij € 300.- bleef steken. Al met al een leuk experiment en een voorbode van hoe de natuur gefinancierd kan gaan worden in de toekomst, nu de rijksoverheid heeft gemeend het natuurbeheer vrijwel weg te moeten bezuinigen. (80% op SBB en 60% op Natuurmonumenten).

Op wat je met vrijwilligers kunt doen voor vlinders ging Albert Vliegthart uitgebreid in. Overigens is 2011 ook nog eens uitgeroepen tot het jaar van de vrijwilliger maar dat terzijde. Een paar voorbeelden. In het gebied waar het donker pimpernelblauwtje vliegt planten vrijwilligers grote pimpernel aan, de waardplant voor de rupsen.

Door een ongunstig maaibeheer was deze soort vrijwel verdwenen. Een ander voorbeeld is het kleinschalig plaggen ten behoeve van het gentiaanblauwtje. Bos dat dichtgroeit door gebrek aan beheer wordt ongeschikt voor bosvlinders als de kleine ijsvogelvlinder. Hier dienen dus open plekken gemaakt te worden. Op weer een andere plek is een hakhoutbrigade opgericht die het eikenhakhout iedere vijftien jaar "oogst". De doelsoort is de bruine eikenpage die gebruik maakt van jonge uitlopers van de eikenstobben. Ook voor het creëren van een structuurrijke bosrand worden vrijwilligers ingezet en dan hebben we het nog niet eens over de monitoringroutes die in heel Nederland door vrijwilligers worden bijgehouden.

Na deze bijdrage mochten we even in alle rust genieten van de film "de vlucht van de rouwmantel" (Antiopa). De opnamen waren in Frankrijk gemaakt en de film gaf een uitstekend beeld van de ecologie

van deze prachtige soort, die in gunstige jaren ook in Nederland is te bewonderen. Van harte aanbevolen voor educatieve doeleinden!

Daarna kwamen onze Vlaamse vlindervrienden in de persoon van Wouter Vanreusel aan het woord. Vlaanderen kende ooit 64 soorten waarvan inmiddels eenderde is uitgestorven. Veel soorten zitten tegenwoordig vast in natuurgebieden en zijn daardoor bijzonder kwetsbaar geworden. In zijn bijdrage ging Wouter in op tien soorten die het in Vlaanderen slecht doen. Voor deze soorten is het vijf voor twaalf! Het gaat om de grote weerschijnvlinder, de kommavvlinder, het bijna zeker uitgestorven spiegeldikkopje (in Nederland ook sterk bedreigd), de veldparelmoervlinder (recent enige uitbreiding), bruine vuurvlinder (dramatisch), het gentiaanblauwtje (soortbeschermingsplan), heideblauwtje (houdt stand), de aardbeivlinder (dramatisch), de bruine eikenpage (weinig van bekend) en de iepenpage (goed zoeken loont!).

De conclusie : er is in Vlaanderen veel lokale actie maar weinig nationale coördinatie. Een nieuw soortenbeleid is in de maak en er komen in de periode 2011/2013 drie soortbeschermingsplannen. Aansluitend ging Irma Wynhoff in op allerlei herintroductieactiviteiten die hebben plaatsgevonden in de afgelopen 20 jaar. Kleine dieren met grote wensen was de toepasselijke titel van haar bijdrage. Herintroductie kan alleen plaatsvinden als aan de volgende IUCN-criteria wordt voldaan.

1. Habitatkwaliteit en grootte zijn in orde bevonden
2. Het mag niet ten koste gaan van de bronpopulatie
3. Degelijk onderzoek en monitoring zijn vereist

Zo werd indertijd onder grote publieke belangstelling de zilveren maan geherintroduceerd. Gedurende de eerste jaren ging het de soort voor de wind, maar inmiddels is hij wederom uitgestorven.

Oorzaak: het verhogen van de waterstand in het gebied waardoor de soort verzopen is.

Ook de bosparelmoervlinder is door de te geringe grootte van haar leefgebied ook weer uitgestorven.

Met het in de jaren '90 in de Moerputten geherintroduceerde pimperlblauwtje gaat het daarentegen goed. De aanwezigheid van mieren is bepalend voor het aantal vlinders.

De tevens geherintroduceerde donkere pimperlblauwtjes hebben erg te leiden van het slechte bermbeheer en het gebrek aan draagvlak bij de mensen die het beheer uitvoeren. Zoals dat zo vaak gebeurt helaas, het beleid is akkoord maar de techniek werkt niet mee!

Ook het geherintroduceerde gentiaanblauwtje is geen succes gebleken. Dit wordt geweten aan de te kleine startlocatie.

Concluderend, herintroducties leveren veel nieuwe kennis op het gebied van de ecologie van de soorten. De kwaliteit en grootte van het leefgebied is cruciaal.

Na de middagpauze kwamen de libellen aan bod.

Wat er bij de vlinders gebeurt staat in schril contrast met hoe het tegenwoordig met de libellen gaat. De film van Annette van Berkel waarmee het middagprogramma opende heette dan ook "libellen in de lift".

De schitterende opnames doen je verlangen naar de zomer en waren gemaakt in de Betuwe (rond Culemborg, haar woonplaats). Veel van de door haar gefilmde succesverhalen kennen we ook uit Zoetermeer.

Zo blijkt de bruine winterjuffer enorm in aantal te zijn toegenomen. De vuurjuffer die vanuit de tuinvijver de kwelstoten in het Betuwelandschap heeft veroverd. De grote keizerlibel die nu vrijwel overal rondvliegt. De vroege glazenmaker, vroeger uiterst zeldzaam, nu vrijwel boven iedere sloot. De vanuit het zuiden oprukkende vuurlibel (vorig jaar ook in Zoetermeer aanwezig), de smaragdlibel (met smaragdgroene ogen) en dan de drie rombouten: beek-, rivier en plasrombout die tegenwoordig ook weer opduiken, soms na jaren van afwezigheid.

Met als titel "Vroeger was niet alles beter" deed de volgende spreker: Tim Termaat daar nog een schepje bovenop!

Libellen als antidepressivum was het motto van zijn bijdrage. Hoe is dit mogelijk? Libellen brengen het grootste deel van hun leven in het water door. Daardoor hebben ze erg te lijden gehad van de verslechterende waterkwaliteit in de jaren '60 en '70 van de vorige eeuw. Het is dus niet verwonderlijk dat ze daarna optimaal hebben geprofiteerd van de kwaliteitsverbetering waarvan de effecten vanaf de jaren '80 overal merkbaar werden. Daar komt bij dat libellen mobiele, polyfage predatoren zijn die snel nieuwe leefgebieden kunnen bereiken. Verder is het idee dat libellen goed geprofiteerd hebben van allerlei natuurontwikkelingsprojecten en het opwarmend klimaat. Dat laatste zie je terug in het oprukken van soorten als de zuidelijke glazenmaker, zuidelijke keizerlibel en zuidelijke heidelibel.

Verder is een (grote) toename geconstateerd van: vuurlibel, zwerfende pantserjuffer, kanaaljuffer, kleine roodoogjuffer, zwerfende heidelibel, bandheidelibel en grote keizerlibel. Van de habitatspecialisten gaat het goed met de weidebeekjuffer, vroege glazenmaker e.d.

Soorten waar het minder goed mee gaat zijn o.a. watersnuffel en lantaarntje (beide in Zoetermeer voorkomend). Als oorzaak worden verzuring en vermisting genoemd. Twee zorgenkindjes zijn: de speerwaterjuffer en de groene glazenmaker. Wat de laatste soort betreft vindt momenteel een project plaats in de Krimpenerwaard wat er op neerkomt dat er natuurvriendelijk wordt gebaggerd en dat de gebaggerde sloten vervolgens met krabbenscheerplanten worden geënt. Verder nieuws van het libellenfront, er komt een veldgids voor het op naam brengen van libellenhuidjes en een nieuwe Rode Lijst die veel korter zal zijn dan de lijst uit 1998.

Als laatste stonden de nachtvlinders geprogrammeerd.

Eerst werden we getraakteerd op een prachtige film met als titel "Rupsje nooit genoeg". Unieke beelden die doen vermoeden dat een rups continue met z'n voedselvoorziening in de weer is. Dat is echter een hardnekkig misverstand, slechts 10% van zijn tijd besteedt de rups aan het eten!

Als laatste liet Dick Groenendijk zijn licht schijnen op ontwikkelingen binnen de nachtvlinderfauna. Nachtvlinders of de als lastig ervaren, al dan niet harige rupsen krijgen jaarlijks veel aandacht van de pers. Naar lichtbronnen die ervoor zorgen dat de nachtvlinders op het laken terecht komen is een meerjarig onderzoek gestart waarbij de WUR en Philips samenwerken. We zijn benieuwd. Inmiddels beschikken we van de nachtvlinders ook over een omvangrijk waarnemingenbestand (2,8 miljoen waarnemingen). Dat maakt het mogelijk om vragen als "hoe doen de nachtvlinders het in Nederland" te beantwoorden. Om nog beter gefundeerde uitspraken te kunnen doen is de situatie in Nederland vergeleken met die in Engeland. Veel komt overeen, maar er zijn ook lastig te verklaren verschillen geconstateerd. Zo gaat het slecht met de krakeling, zowel in Nederland als in Engeland. Dit in tegenstelling tot de Jacobsvlinder, waar het goed mee gaat in Nederland en slecht in Engeland. Het totaalbeeld is, op wat uitzonderingen (de Spaanse vlag rukt op vanuit Zuid-Limburg) na, echter schrikbarend slecht. 70% van de soorten laat een negatieve trend zien, 50% komt op de Rode Lijst. De zeldzame soorten gaan het snelst achteruit. Ook het aantal vlinders zakt trendmatig. In 1980 ving je op een laken 35% meer vlinders dan dat nu het geval is! Dat moet volgens Dick grote consequenties hebben voor allerlei predatoren (denk aan vleermuizen en de tapuit) Nachtvlinders en hun rupsen staan bekend als stapelvoedsel voor tal van organismen. Positief is dat nachtvlinders jaarlijks populairder worden bij de vlinderaars. In 2010 kwamen tijdens de nationale nachtvlindernacht op 9 juli, 2000 bezoekers opdagen. Er werden op 300 telpunten totaal 31000 vlinders waargenomen. Op 115 punten werd ook de Spaanse vlag aangetroffen.

In 2011 vindt de nationale nachtvlindernacht plaats op 2 september en ik hoop dat we ook dit jaar weer meedoen. (Voor de Zoetermeerse resultaten van 2010 zie Kwartaalbericht nr.70, blz. 24 - 26)

Tot slot. Traditiegetrouw brak ook dit jaar weer de lente definitief aan tijdens de nationale Vlinderdag in Wageningen. Naast de jaarlijks terugkerende agendapunten als de wie-kent-quiz en het uitreiken van de gouden vlinder weet de vlinderstichting als geen ander het gevoel over te brengen dat we de vlinders kunnen redden, als we er gezamenlijk de schouders onder zetten en dat is toch knap! Dat schouwburg de Junushoff jaarlijks stampvol zit werkt daar zeker aan mee.

13 Noordnatuurnieuws, voorjaar 2011

Marianne Ketting

De eerste winter is ons nieuwe huis was meteen een hele beste. Half november raakten we ingesneeuwd en de sneeuw bleef liggen tot half januari. Toen schafte Peter winterbanden aan, zodat we ons weer de wereld in durfden wagen. Daarmee was meteen de winter bezworen. Het ging dooien en de sneeuw bleef verder weg.

Sneeuw op kale akkers heeft een wonderlijke uitwerking. Je ziet dieren die anders tussen het grijs en bruin van de stoppels onzichtbaar zijn. Reeën, hazen, patrijzen. Een lege witte vlakke zonder zichtbare horizon doet rare dingen met je waarnemingsvermogen. Je kunt geen dimensies meer inschatten. Zo kan het gebeuren dat je in de nevelen paarden ontwaart, die als je dichterbij komt opmerkelijk lichtvoetig weghuppelen: dan blijken het reeën te zijn. En net zo makkelijk zie je reeën aan voor hazen, en omgekeerd. Nu begrijp ik hoe men, jaren terug, op de Veluwe een poema kon zien rondlopen. Weidse vlakten en trillende lucht toveren een zwerfkatje zomaar om in een groot roefdier.

Sneeuw zorgt voor extra wintergasten in de tuin. Uiteraard was ik benieuwd of we hier in Wessingtange ander vogelbezoek zouden hebben dan in Ter Wisch. Deze tuin is zo anders. Meer open naar het

landschap, wat verder van het bos. (Nog) niet zo 'wild' maar wel stiller, zonder verkeersdruk. Maar blijkbaar maakt het voor vogels weinig uit. Hetzelfde basispakket, ook niet anders dan vroeger in de Zoetermeerse tuin: merels, mezen, mussen en vinken. Ook hier roodborstje, heggenmus, boomkruiper. Wel als Westerwoldse specialiteit: geelgorzen. Terwijl onze vorige tuin hele kolonies huis- en ringmussen huisvestte, woonde er hier in het begin slechts een enkel paartje ringmussen. In de vorige tuin waren bonte specht en boomklever vaste bewoners –waarschijnlijk vanwege sommige kwarrende oude eiken daar- hier waren het wintergasten die met het verdwijnen van de sneeuw weer vertrokken. Toen het door onze voedselverstrekking drukker werd met vogels, meldden zich onvermijdelijk ook sperwers, een grijze en een bruine. En natuurlijk zijn er houtduiven, fazanten, gaaien. De vogels hier waren niet gewend om gevoerd te worden. Het duurde even voor ze overweg konden met vetpotjes en zaadilo's. Het waren de pientere pimpelmezen die dat als eersten doorkregen. Koolmezen en mussen keken de kunst van hun af.

De aanwezigheid van fast food praat zich snel rond in de vogelwereld. Met de dag zagen we het klantenbestand groeien. De twee musjes uit het begin hadden er al gauw dertig kibbelende soortgenoten bij. Silo's, 's ochtends gevuld, waren 's middags alweer leeg, het meeste zaad op de grond gemorst. Dit tot genoegen van minder acrobatische vogels als vinken, gorzen en niet te vergeten de kippen. Zelfs zagen we hoefjes van reeën afgedrukt in de sneeuw rond de voerplekken. Ook die lusten dus parkietenzaad. Het voer was zo snel op, dat ik me benepen afvroeg of ik het niet zou gaan rantsoeneren. Een 25-kilobaal moest toch wel genoeg zijn, voor één winter? Maar toen kwam de februaristorm en alle mussen leken te zijn weggewaaid. Het duurde weken eer er weer een paar terug kwamen.

Fig. 51 Serre december 2010

De kippen ontdekten intussen een nieuwe verslaving: piepschuim. Aan de achterkant van het huis is deze winter een serre gebouwd en daarin werd als isolatie styropor verwerkt. Dat werd ter plekke verzaagd, piepkorreltjes waaiden weg en de kippen stoven eropaf. Ze vonden het zo lekker dat ze vervolgens ook op de nog ongebruikte platen piepschuim aanvielen. Toen die veilig waren opgeborgen zetten ze hun snavels in de nog niet afgewerkte delen van de serre. Ze vraten er hele gaten in. De dames werden opgesloten, maar ontsnapten. De serre in aanbouw werd met kippengaas afgezet maar dat liepen ze ondersteboven. Piepschuim: voor vogels lijkt het wel cocaïne. Een en ander heeft er toe geleid dat Peter veel in de tuin heeft lopen stofzuigen. Dit ongetwijfeld tot verbijstering van sommige voorbijgangers.

Inmiddels is de serre op wat afwerking na klaar. Toen we er voor de eerste keer in neerstreken, op tuinstoeltjes, met een kopje koffie, kwam er een roedel reeën langshuppelen. We zaten eerste rang voor deze voorstelling. Kijk, dan weet je weer waar je het voor doet, zo'n verhuizing.

14 Natuur- en milieuagenda

Met ingang van dit nummer zult u de Natuur- en milieuagenda niet meer aantreffen in uw kwartaalbericht. Omdat de gemeente beter wil kunnen inspelen op de actualiteit is besloten om de activiteiten op natuur- en milieugebied niet meer per kwartaal te publiceren. Om toch goed geïnformeerd te blijven over wat er op dit gebied wordt georganiseerd raden we u aan om daarvoor de gemeentelijke website te bezoeken. Dat kan rechtstreeks via onderstaande link. Als u deze bij uw favorieten zet en regelmatig kijkt bent u verzekerd van de meest actuele natuur- en milieuinformatie.

<http://www.zoetermeer.nl/index.php?mediumid=9&pagid=1098>

Namen

REDACTIE KWARTAALBERICHT

Johan Vos (023-5280231)

johan@vosdenhartog.demon.nl

Taeke M. de Jong (079-3516599)

Marsmanhove 2 2726 CM Zoetermeer

Email T.M.deJong@tudelft.nl

Inleverdatum julinummer: voor 20 juni 2011.

Handgeschreven tekst een maand vóór deze datum inleveren.

Bestuur 2011

Henk Lubberding (voorzitter) 079-3219841

Leiwater 1. Email: waglub@xs4all.nl,

Lodewijk van Duuren (secretaris) 079-3214149

Fred Jansen (penningmeester),

Tilly Kester 079-3412605

Hans Bieze 079-3421351

Auteurs in 2011

Arno van Berge Henk Lubberding

Henegouwen Winfried van Meerendonk

Lodewijk van Duuren Martin van der Reep

Adri de Groot Joke de Ridder

Sinie de Jonge Anke Smits

Tilly Kester Nel Sonneveld

Marianne Ketting Jeroen Voogd

Wim de Liefde Johan Vos

Ik wil ook lid worden

van de KNNV + afdeling Zoetermeer

O > als lid €32,50 per jaar

O > als huisgenootlid á €27,50 per jaar

deze leden ontvangen dit blad, het landelijke KNNV-blad Natura, korting op de KNNV-uitgaven en het recht op deelname aan KNNV-kampen

naam

.....

adres

.....

postcode

.....

telefoon

.....

Email

.....

handtekening

.....

Kopij of opgave verzenden naar: Marsmanhove 2 2726 CM Zoetermeer, T.M.deJong@tudelft.nl of naar Johan Vos johan@vosdenhartog.demon.nl

Index

Vet betekent auteur

Cursief betekent afbeelding

(*Ramalina farinacea* 16
aardbeivlinder 25
aardhommel 20
Aegithalos caudatus caudatus
..... 17
Aegithalos caudatus
 europeus 17
Aesculus hippocastanum ... 10
Aesculus pavia 11
Aesculus x carnea 11
ailante glanduleux 13
Ailanthus 13
Ailanthus altissima 12, 13
Ailanthus moluccana 13
Ailanthus-vlinder 12, 13
Alnus glutinosa 19
altissima 13
Antiopa 24
appelvink 16
aylanto 13
Aziëweg 5
Backer(2000) 13
Bade, Tom 24
Balijbos 6
Balster, Wouter 3, 4
bandheidlibel 26
barmsijs 17, 18, 19
Beekpunge 9
beekrombout 25
Beemdooievaarsbek 8
Berge Henegouwen, Arno
 van 18
Berkel, Annette van 25
Betuwe 25
bezuiniging 24
Bieze, Hans 3, 28
Biodiversiteit ActiePlan 23
Blom, Suzan 7
Blöte-Obbes(19530) 13
Bombus terrestris 20
bonte specht 15, 16, 27
Boom(1972) 13
boomklever 27
boomkruiper 27
bosparelmoervlinder 25
bosuil 15
Bremer, Piet 3, 4
bruine eikenpage 24, 25
bruine kikker 20, 23
bruine vuurvlinder 25
bruine winterjuffer 25
buizerd 15
Buytenpark 23
Camalaria ohridella 11
Castanea sativa Mill. 11

Chinese sumac 13
Culemborg 25
Cygnus olor 18
dakoverstek 22
dakreconstructies 22
d'Incarville. Pierre Nicholas 12
donker pimpernelblauwtje .. 24
donkere pimpernelblauwtje 25
donsvlinders 23
dooiermos 17
Dorpsstraat 12
Duuren, Lodewijk van .3, 10,
 28
 eend 23
 Ehrhart, Jakob Friedrich 12
 ekster 14
 elfenbankje 17
 els 18, 19
 Emmens, Bé 23
 Ereprijs 8
 faux vernis du Japon 13
 fazant 27
 fitis 15
 gaai 14, 27
 gans 20
 geelgors 27
 Gemeente Zoetermeer(2011)
 13
 gentiaanblauwtje 24, 25
 Geranium pratense 8
 Gewone ereprijs 9
 Gillissen, Reinier 21
 Giselijn van Busbeke, Ogier 10
 gors 27
 Götterbaum 13
 goudhaantje 18, 19
 goudvink 16
 Gracillariidae 11
 groene glazenmaker 26
 Groenendijk, Dick 26
 groot schildmos 17
 Groot, Adri de 15
 grote keizerlibel 25, 26
 grote pimpernel 24
 haas 26
 halsbandparkiet 15
 heggenmus 14, 18, 27
 heideblauwtje 25
 hemelboom 13
 Hemelboom 12
 hemelboomfamilie 12
 Hippocastanaceae 10
 Hippocastanum 11
 hommel 20
 houtduif 14, 27

huismus 14
huiszwaluw 21, 22
huiszwaluwtil 21
lbsenzijde 14
iepenpage 25
ijsvogelvlinder 24
Jaar van de Biodiversiteit... 23
Jaar van de Vleermuizen 5
Jacobsvlinder 26
Jansen, Fred 3, 4, 28
Jong, Annet de 3
Jong, Taeke de 7
kanaaljuffer 26
kapjesvingermos 17
Kastanje 11
kastanjehout 10
kauw 14
keep 17
Kester, Tilly 3, 28
Ketting, Marianne 26
kikkervisjes 21
kip 27
kleine roodoogjuffer 26
Klimopereprijs 8, 9
knobbelzwaan 18, 19
koe 20
kolgans 20
kommavlinder 25
konijn 19
konijnenvlo 19
koolmees 14, 27
korstmos 16
korstmossen 17
krabbenscheer 26
krakeling 26
Kreike, Marja 21
Krimpenerwaard 26
laatvlieger 5
Lange ereprijs 9
lantaarntje 26
Leclercq 10
Leclercq(.) 14
Lever(2002) 13
libellen 25
Liefde, Wim de 3, 5, 6, 7
Linnaeus 11
Lubberding, Henk 3, 4, 5, 6, 28
Lymantria dispar 23
maaibeheer 24
Maas, Bert 20
manengans 15
Meerendonk, Winfried van... 4
meervleermuis 5, 6
mees 15, 27
meeuw 20

<i>melig takmos</i>	16	rombouten	25	Veronica beccabunga	8, 9
merel	14, 27	Rood voor Rood	22	Veronica catenata	8, 9
Miller, Philp.....	13	roodborst	14	Veronica chamaedrys	8, 9
mineermotten	11	roodborstje.....	27	Veronica hederifolia	8, 9
Moerputten	25	rouwmantel	24	Veronica longifolia.....	9
Mourik, Joop.....	6	Ruimte voor Ruimte.....	22	Veronica serpyllifolia	8, 9
mus.....	27	Saturnia cynthia.....	12	VHS.....	19
Museon.....	21	SBB.....	24	vink.....	14, 15, 16, 19, 27
nachtvlinders	26	Sebel, Marco	23	Viraal Haemorrhagisch	
Natuurmonumenten	24	sijs.....	15, 18, 19	Syndroom	19
Noord-Aa	15	Simaroubaceae	12	Vlaanderen.....	25
oeverwaluw	21	smaragdlibel	25	vleermuizen.....	5, 26
Oosterheem	21	Smits, Anke	4	Vliegenthart, Albert	24
opwarmend klimaat.....	25	Sonneveld, Nel	14	vlinderstichting	24
Oryctolagus cuniculus	19	Spaanse vlag.....	26	<i>vogelwerkgroep</i>	21
paardenkastanje.....	10	Speel, Frank.....	23	Voogd, Jeroen.....	4
paardenkastanjefamilie	10	speerwaterjuffer.....	26	Voorweg.....	12, 21
paardenkastanjemineermot	11	sperwer	15, 27	Vos, Johan ³ , 4, 14, 21, 23, 24	
<i>Paardenkastanjemineermot</i>	11	spiegeldikkopje	25	vroege glazenmaker	25, 26
paradise tree	13	Spilopsyllus cuniculi.....	19	vuurjuffer	25
Parmotrema chinense	17	spreeuw	14	vuurlibel.....	25
patrijs.....	26	staartmees	14, 17	Wardenier, Arjan	4
Physcia adscendens	17	Staartmees	17	watersnuffel.....	26
pimpelmees	14, 27	Stationsstraat.....	12	waterstand	25
pimpernelblauwtje	25	Stelt(1989)	14	weidebeekjuffer.....	26
plakker.....	23	<i>Stompwijk</i>	20	weiland.....	20
Prielenbos	15, 17	Swingle, Walter T.	13	Wessingtange	26
Pseudomonas syringae.....	11	tamme kastanje	11	Westerpark.....	4, 16
putter	15, 18	tapuit.....	26	Wiewel(1998).....	14
Rabbit Haemorrhagic Disease		Ter Wisch	26	Wiewel, Rob.....	16
	19	Termaat, Tim	25	winterkoninkje	14
ransuil.....	15, 16, 23	Theo Thijssenhove	13	witte paardenkastanje	11
ree	26	Tijmereprijs	9	Wynhoff, Irma.....	25
Reeder, Fred	6	Toxicodendron altissima.....	13	Xanthoria parietina.....	17
Reeder, Fred	6	tree-of-heaven	13	zanglijster.....	14
Reep, Martin van de.....	22	Triple-E	24	Zegwaartseweg.....	12
Reep, Martin van der.....	22	<i>tureluur</i>	16	zilveren maan.....	25
Reep, Martin vvan der	21	turkse.....	14	zuidelijke glazenmaker.....	25
Regulus regulus	18	turkse tortel.....	14	zuidelijke heidelibel	25
RHD.....	19	Vanreusel, Wouter.....	25	zuidelijke keizerlibel	25
Rhus verniciflua.....	12	varendag.....	6	zwaluw	21
Ridder, Joke de	3, 4	Vedel(1964)	14	<i>zwarte els</i>	19
ringmus.....	14, 27	veldparelmoervlinder	25	zwartkop.....	15
rivierrombout	25	Vernisboom	12	zwerfende heidelibel	26
rode paardenkastanje	11	<i>Veronica</i>	8	zwerfende pantserjuffer	26
Rode waterereprijs	9	Veronica longifolia	8		